

Malmisanij ile söyleşiler

1952 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Diyarbakır'da, yüksek öğrenimini Ankara'da tamamladı. Sorbonne ve Uppsala üniversitelerinde İrani dilleri okudu. Göteborg Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nde master yaptı. Linköping Üniversitesi'nde Halk Eğitimi Bölümü'nü bitirdi. "Hêvî", "Armanç", "Çarçira" ve "Çira" dergilerinin redaksiyonunda yer aldı. "Vate" dergisinin şef redaktörlüğünü üstlendi.

ESERLERİ:

- Yüzyılımızın Başlarında Kürt Milliyetçiliği ve Dr. Abdullah Cevdet (1986)
- Zazaca-Türkçe Sözlük / Ferhengê Dimilkî-Tirkî (1987)
- Herakleitos (1988)
- Li Kurdistana Bakur û li Tirkîyê Rojnamegeriya Kurdî (1908-1992) Mahmûd Lewendî'yle birlikte (1. cilt 1989, 2. cilt 1992)
- Saîd Nursî ve Kürt Sorunu (1991)
- Folklorê Ma ra Çend Numuney (1991)
- Abdurrahman Bedirhan ve İlk Kürt Gazetesi Kürdistan Sayı 17 ve 18 (1992)
- Bitlisli Kemal Fevzi ve Kürt Örgütleri İçindeki Yeri (1993)
- Cızira Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği'nin Tutanakları (1994)
- Kird, Kırmanç, Dımîli veya Zaza Kürtleri (1996)
- Ferhengekê Kirdkî-Pehlewî-Kurmanckî (1997)
- Kürt Teavûn ve Terakki Cemiyeti ve Gazetesi (1998)
- Kurdiskt Författarskap och Kurdisk Bokutgivning, bakgrund,villkor, betydelse (1998)
- Kürt Talebe-Hêvî Cemiyeti İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği (2002)
- Pîre û Luye (2004)
- Diyarbekirli Cemilpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği (2004)

HAKKINDA YAZILANLAR

Dilin alanı ülkedir

Vecdi Erbay

Özgür Politika 21 Ekim 2003

"Bugün bazı insanlar popüler oldukları için 'ilk romanı ben yazdım' diyor, ama aslında böyle değildir. İlk romanlar ve öyküler Ermenistan'da ve Güney Kürdistan'da yazılmıştır. İsveç'teki Kürtler onlardan yararlanmış, beslenmiş, belli ölçüde kendini geliştirmiş ve onun üzerine katkıda bulunarak, dediğimiz türden ürünler yazmıştır."

Araştırmacı kimliği ile tanıdığımız Malmisanij, yirmi yıldan uzun bir zamandır İsveç'te yaşıyor. Geçtiğimiz günlerde İstanbul'a gelen Malmisanij ile Avrupa'da Zazaca yayımlanan Vate dergisinin İstanbul'da yeni açılan bürosunda, Kürt dilinin sorunlarını konuştuk.

-Vate, yayın hayatına Avrupa'da başladı. Şimdi İstanbul'da bir bürosu var. Vate'den söz edebilir misiniz?

Vate çıkmadan önce biz Avrupa'da bu lehçeyi, ki kimi Zazaca, kimi Kırmançca diyor, konuşan, dille ilgilenen insanlarla bir araya gelip konuştuk, ne yapabiliriz diye. O tartışmalardan sonra bir sonuca vardık. Yapabileceğimiz ölçüde bu lehçeyi standartize

etmeyi amaçladık. Bu tartışmalar İsveç'te oldu, ama tartışmalara Avrupa'nın başka ülkelerinden de arkadaşlar katıldı. İlk toplantıların sonuçlarını broşür halinde yayınladık. Daha sonra bu çalışmalarını bir dergide yansıtım dedik. Dille ilgili çalışmalarını orada yoğun işleyebiliriz diye düşündük. Vate, üç ayda bir, bu çalışmalar doğrultusunda çıkmaya başladı. Şu anda 20. sayısını çıkardık. Dergi Avrupa'da çıkıyordu; ama bizim potansiyelimiz ülkede idi. Bu nedenle İstanbul'da büro açtık. Bundan sonra, diğer arkadaşlarla görüştüğünden sonra, belki dergiyi burada yayımlamaya başlayacağız. Buna ihtiyaç da var.

-Dergide yazarların çoğu Avrupa'da yaşıyor galiba...

Başlangıçta öyleydi. Şimdi yarıdan fazlası ülkede yaşıyor. Buna da seviniyoruz. Çünkü amacımız buydu.

-Şöyle bir tartışma var, Zazaca dil midir, lehçe midir diye. Vate'nin bu konudaki tavrı nedir?

Vate'yi çıkaranların düşünceleri nettir. Biz kendimizi Kürt görüyoruz ve Zazacayı Kürtçenin bir lehçesi olarak değerlendiriyoruz. Hemen eklemek gerekiyor ki, bu lehçe Kurmanci'yle önemli ayrılıklar gösteriyor. Böyle bir durum da var. Öyle ki Kurmanci'yle Zazaca konuşanlar birbirini anlamayacak durumdadır. Ama tarihi olarak Zazalar kendilerini her zaman Kürt olarak görmüş, Kürt tarihi de bunu gösteriyor. Kürt ayaklanmalarının, direnişlerinin en önemlilerini Zazalar vermiştir. Koçgiri, Dersim böyledir. Kürtlük, Zazalara dışarıdan empoze edilmiş bir şey değil. Anadan babadan bu böyle. Bu anlamda bizim için tartışılmayacak bir konudur bu.

-Zazacanın Kürtçe olmadığını, hatta Zazaların Kürt olmadığını ileri sürenlerin dayanağı nedir?

Bunu söyleyenler homojen bir grup değil. Bir kısmı öyle inanıyordu, böyle söylüyordu, ona bir şey demek mümkün değil. Bir kısmı ise, devletin kışkırttığı, örgütlediği çevrelerden kaynaklanıyor. Zaza Kültürü ve Yayınları adlı bir yayınevi vardı bir ara Ankara'da. Bir nevi korsan yayıneviydi. Yayınlarının bir kısmını gördüm. Zazaların Kürt olmadığı temasını işleyen kitaplardı bunlar. Bazı yayınlarında Zazaların Orta Asya kaynaklı Şaman Türk kültüründen geldiklerini öne süren tezleri var. Ayrıca Kürt hareketlerine, örgütlerine saldırgan yaklaşımları vardı. Hatta Güney'deki partiler ve liderler hakkında da aşağılayıcı, küçümseyici yazılar yayımlanıyordu. Bundan benim çıkardığım sonuç, bunların devlet kaynaklı iyimser bir tabirle devlete paralel düşünen gruplar olduğudur.

-Peki çıkış noktaları nedir?

Çıkış noktaları şudur: Zazaca ve Kurmanci konuşanlar hemen hemen birbirlerini anlayamıyor, anlaşamıyorlar. Dil bilimciler de, dil ve lehçe konusunda uzun uzadıya tartışmalar yapmıştır. Bazı dilbilimcilere göre, iki grup birbirlerini anlamıyorsa, bu ayrı dillerdir, der. Böyle bir düşünce var. Bunların hareket noktası da budur. Ama bu düşünce her zaman yeterli değildir. Mesela Arapça Yemen'den Fas'a kadar geniş bir alanda konuşulan bir dildir. Yemen Arapçası konuşan biriyle Fas'taki Arapçayı konuşan anlaşamaz. Ama bu aynı dildir, Arapçadır. Burdan şu sonuç çıkıyor, demek ki

anlaşmamak her zaman ayrı bir dil sonucunu çıkarmaz. Çünkü dil, bir toplum tarafından konuşuluyor, bu toplumun kimliği, tarihi, toplumsal, kültürel şekillenmesi vb ile birlikte ele alınmalıdır. İlk Zazaca yazılı metin Melaye Xase'ye aittir. Mevlüdüne "Mevluda Kırdi" diyor. Orada bile bir Kürt sözcüğü var. Bu da Zazaların ayrı bir toplum olmadığını gösteriyor.

-1980'den sonra Avrupa'da yapılan edebiyat ülkeyi de harekete geçirdi...

Doğru, orada bir adım atıldı ve ülkeye de yansıdı bu. Ülkedeki çalışmaları da etkiledi, katkıda bulundu. Ama tarihsel olarak, öncekilerin katkısını inkar etmemek gerekir. Biliyorsunuz, hiçbir edebiyat kendiliğinden oluşmaz, onun öncesi, kökleri vardır. İsveç'teki çalışmalar da kendilerinden önceki çalışmalara dayanıyor. Hawar geleneğinin, Bedirxanların, hatta Ermenistan'daki Kürtlerin çalışmalarına dayanıyor. Bugün bazı insanlar popüler oldukları için "ilk romanı ben yazdım" diyor, ama aslında böyle değildir. İlk romanlar ve öyküler Ermenistan'da ve Güney Kürdistan'da yazılmıştır. İsveç'teki Kürtler onlardan yararlanmış, beslenmiş, belli ölçüde kendini geliştirmiş ve onun üzerine katkıda bulunarak, dediğimiz türden ürünler yazmıştır. Siz de belirttiniz, onların bu çalışmaları, ülkedeki çalışmaları etkilemiş. Bugün burada ürünler veriliyor ve giderek daha geliyor. Bu etkileşim doğaldır. Hatta buradaki çalışmalar da yurtdışını etkileyecektir; çünkü asıl kaynak, potansiyel burasıdır. Dilin kökü, dilin kullanıldığı alan burasıdır. Asıl gelişme ülkede olacaktır.

-Siz bir araştırmacısınız, Avrupa'da kaynak bulmanız kolay oluyor mu?

Hem avantajları, hem de dezavantajları var Avrupa'da olmanın. Avantajları şöyle, bir kere son dönemlere kadar Kürtler konusunda araştırma yapmak riskliydi, sakıncalıydı, yasaktı Türkiye'de. Maddi olanaklarınız olsa bile rahat çalışamazdınız. İki polis gelir bütün biriktirdiklerinizi bir çuvala koyup götürebilir. Aylarca, yıllarca arayıp bulduğunuz belgeler bir anda yok olabilir. Avrupa'da böyle bir risk yok bir kere. Bir de ancak Avrupa arşivlerinde, kütüphanelerinde ulaşabileceğiniz belgeler var mesela. Bu da bir avantaj. Değişik bölgelerden, parçalardan çok sayıda Kürtle tanışma olanağı sağlıyor Avrupa. Ben Sorancayı Avrupa'da öğrendim. Gorancayı da. Çok değişik yöreden insanlarla tanışma, ilişki kurma, onlara danışma şansımız var. İşin dezavantajı ise bir kere ülkeden uzak olmak. Dil, tarih, yaşayan kaynaklardan uzaksınız. Kürt tarihiyle ilgili Türkiye'de çok önemli arşivler, müzeler, resmi kayıtlar var. Yurtdışında olmanın böyle avantaj ve dezavantajları var.

'Yazarların Kürtçesi zayıf'

-Edebiyatı izliyorsunuz. Dil olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?

Genel olarak çok zayıf. Çok ün yapmış medyatik olanların bile Kürtçesi çok zayıf. Öte yandan suni bir Kürtçe söz konusu çoğunda. İki anlamda suni, birincisi, Türkçenin etkisinden kaynaklanıyor. Türkçe düşünüp Kürtçeye çeviriyorlar ve komik, anlaşılmasız cümleler çıkıyor ortaya. İkincisi, sözcük olarak sunilik var. Biliyorsunuz Kürtçe yok sayıldı, Kürtçeyi konuşan yurtsever insanlar da bir reaksiyon gösterip Kürtçeyi abartarak, "bizim dilimiz Türkçeden daha güçlü" demeye başladılar. Dilimizde yabancı sözcük yok demeye kadar getirdiler işi. Oysa böyle bir şey yok. Böyle bir hava yaratmak zorlamadır. Türkçe, Arapça sözcükleri kullanmamanın sonucunda kullandığı Kürtçe anlaşılmasız ve

yavan, suni bir dil oluyor. Bu tür eksiklikler var birçok üründe. Ben de şiir yazdım, biliyorum şair arkadaşların hoşuna gitmeyecek ama, şiir diye yazılanların çoğu şiir değildir. Öykücü, romancı denebilecek çok az yazarımız var. Yazanları küçümsemek için söylemiyorum bunları.

Vate dergisinin yeni sayısı çıktı
08 Temmuz 2006, ANF/İSTANBUL

Üç ayda bir Kürtçe'nin Zazaki lehçesiyle yayınlanan Vate dergisi yaz sayısını yayınladı. Vate, bu sayıda dil ve edebi yazılara ağırlık vermiş.

Tamamı Zazaki lehçesiyle çıkan tek dergi olan Vate, Malmisanij'in şef editörlüğü ve Deniz Gündüz'ün yazı işleri müdürlüğünde yayınlanıyor. Ağırlıklı olarak Avrupa'daki birçok Kürdün yazı yazdığı dergi, ayrıca Zazaki lehçesinin standartlaşması için de bir gruba sahip. Ve bu grup yer yer Zazaki'nin sorunlarını tartışmak için toplanıyor. Toplantıda alınan kararların hem teorik, hem de pratik olarak yansıdığı dergi, Zaza Kürtler arasında bir otorite olarak kabul görüyor. Dergi yaz sayısıyla bu çalışmasını sürdürüyor.

Vate dergisi daha önce Avrupa'da çıkarken, 6 sayıdır İstanbul'da çıkıyor. 26'ncı sayısına ulaşan dergi de Malmisanij "Şêx Sait'in oğlu Ali Rıza'nın Mektubu"nu yazmış. Dilin öğrenme metodlarını ele alan "Dil ve öğrenme" yazısını W. K. Merdimîn ele alırken, Roşan Lezgin ise "Edebiyat dildir" yazısını kaleme almış.

Dergide Türk yazar Sabahattin Ali ve İranlı yazar Samed Behrengi'den çevirilerle birlikte, şiir, öykü ve deyimler yer almış.

Ayrıca kendisi Kurmanc olan Mahmûd Lewendi ilk kez Zazaki lehçesiyle bir yazı yazmış. Bu Lewendi açısından bir ilk ve dergi açısından da yeni bir adım.

SÖYLEŞİ

Malmîsanij İle Güncel Bir Röportaj

Röportaj: Hülya Yetişen

zazaki.net

Kürtçe üzerindeki ağır baskılar hâlâ sürmektedir. Dil, bir ulusun inşasında önemli bir yer tutarken, UNESCO, 21 Şubat 2009 Yılı'nda 'Dünya Anadili Günü' dolayısıyla yayınladığı bir raporda Zazaca'yı 'tehlike altında olan' bir dil olarak ilan etti. Aslında Kürtçenin en fazla konuşulan lehçesi Kurmanca için de bu tehlike söz konusudur.

Anadilde eğitim-öğretim hakkı yıllardır gasp edildiği için, Kürtlerin büyük bir çoğunluğu, kendi dillerinde okumayı ve yazmayı öğrenemediler. Bu nedenle diasporadaki Kürtler, Kürtçenin gelişimi ve yetkinleşmesi için çalışmalar başlattı.

Yıllardan beri bu çalışmalarını Avrupa'da yürüten iki sivil oluşumdan bahsetmek gerekiyor. Bunlardan biri, 1987'de, Paris Kürt Enstitüsü'nün kurduğu 'Komisyona Kurmancî', diğeri ise, 1996 yılında Stockholm'de Zazaca konuşan 'gönüllü idealistlerin' kurmuş oldukları 'Grûba Xebate ya Vateyi'dir. Her iki grubun üyeleri çoğunluklu olarak İsveç'te

yaşamaktadır. ‘Komisyona Kurmancî’ üyeleri Kurmancca lehçesini konuşan Ermenistan, İran, Irak, Suriye ve Türkiye Kürtleri’nden oluşurken, ‘Vate Çalışma Grubu’nun üyeleriye, Zazaca konuşan Türkiye Kürtlerinden oluşuyor.

Kürtçenin standardizasyonu üzerine yoğunlaşan bu gruplar çalışmalarında, 1930-40 yılları arasında Suriye’de yaşamış, Kürtçeyi Latin alfabesiyle yazan Bedirxan Alfabetesini temel almışlardır.

Biz de bu ayki röportajımızın konusunu Kürtçeye ayırdık. Konuklarımız, Kırmancca (Zazaca)’nın gelişimi için 1996 yılından bu yana akademik düzeyde araştırma yapan ‘Vate Çalışma Grubu’nun (Grûba Xebate ya Vateyî) kurucu üyelerinden, Vate dergisinin şef editörü, araştırmacı, yazar Mehemed Malmîsanij oldu.

* * *

Hülya Yetişen: Tamamı Zazaca yayınlanan üç aylık Vate dergisinin şef editörlüğünü yapıyorsunuz. Bugün dergi kaçınıcı sayısında? Ayrıca, İstanbul’da aynı adla kurulan bir yayıneviniz de var. Sanırım şu aralar Vate’nin internet sitesinin de kurulma çalışmaları devam ediyor. Vate Çalışma Grubu nasıl oluştu? Başlarken hedefledikleriniz bunlar mıydı? Yeni projeleriniz var mı?

Malmîsanij: Vate dergisinin otuz dördüncü sayısı yayınlandı. Sözü ettiğiniz yayınevi de Vate adını taşımakla birlikte benim değil, bir arkadaşımıza ait. Bugüne kadar elli altı kitap yayınlamış olan bu yayınevinin Kırmancca (Zazaca) lehçesine büyük hizmetleri oldu. Kitaplarının otuz altısı Kırmancc lehçesiyle. Kırmancca açısından bu çok önemli, çünkü bu lehçede daha önce yayımlanan kitap sayısı pek azdı.

1996’da Stockholm’de kısa süreli Kırmancca bir kurs vermiştim. Bu kurstan sonra, bir grup Kırmancc arkadaşla, bu lehçenin sorunlarını tartışmak için daha geniş bir toplantı yapılmasını kararlaştırdık. Sözü edilen geniş toplantıya İsveç, Almanya, Norveç ve Fransa’da bulunan ve Kırmanccayla ilgilenen bir grup Kırmancc çağrıldı. Bu grubun ilk toplantısı 2-4 Ağustos 1996’da İsveç’te yapıldı ve o toplantıya 15 kişi katıldı. Zamanla başka arkadaşlar da grubumuzun toplantılarına katıldılar. Vate Çalışma Grubu’nun çalışmaları bu lehçenin sorunları üzerinedir. Gruba mensup olanlar farklı siyasal görüşlere ya da örgütlere mensup olmakla birlikte o zamandan şimdiye dek dil konusunda birlikte çalışmayı başarabildiler. Grubun önemli bir özelliği de sadece bir ilin ya da ilçenin veya sadece bir dinin ya da mezhebin Kırmancclarıyla sınırlı olmayışı. Çünkü bizi bir araya getiren şey, il, ilçe, din, mezhep gibi şeyler değil, dilimiz ve Kürtlüğümüzdür. Bu grupta Bongilan, Çewlîg, Depe, Dêrsim, Erzingan, Gimjim, Hêni, Licê, Modan/Motkan, Pali, Pîran, Sêwregi il ve ilçelerinden kişiler var.

Başlarken Kırmancca’nın yazım sorunlarını tartışıp bazı kurallar üzerinde anlaşmayı hedeflemiştik. İlk toplantıdan sonra, yazım kurallarının yanı sıra bu lehçenin sözcük hazinesini kaydetme, konuşma dilinde farklı formları bulunan sözcüklerden birini seçip bu standart formu yazı dilinde kullanma, konuşma dilinde bulunmayan fakat ihtiyaç duyulan terimlerin tespiti ya da türetilmesi çalışmalarının da gerekli olduğu sonucuna vardık. Sonraki toplantılarımızda bunlar üzerinde yoğunlaştık. Lehçemizin adı ve alfabe sorunundan başlayarak en önemli dil sorunlarımızı tartışıp yazı dilinde ortak formların kullanılması için üzerlerinde anlaştık. Örneğin günler, aylar, mevsimler, coğrafik kıtalar,

diller, lehçeler, dinler, mezhepler, Kürdistan'ın illeri, devletler ve başkentlerin adlarının standart Kırmanca formlarını tespit ettik. Aynı şekilde zamir, edat, sıfat, fiil, bağlaç, tamlama, sayılar, kısaltmalar konusunda da bazı ortak formlar tespit ettik. Yine dilbilgisi, edebiyat, eğitim, hukuk, siyaset, yönetim, askerlik, anatomi, sağlık, coğrafya alanlarındaki önemli terimleri tespit ettik.

Biz yazılarımızda bu tespit edilen formları kullanıyor ve Kırmanca yazan başkalarının da bunları kullanmasını öneriyoruz. İsteyenlerin yararlanabilmesi için bu çalışmalarımızı üç kitapta topladık. Bunlardan birincisi Kırmanca (Zazaca) doğru yazım kuralları hakkındadır. İkincisi Türkçe-Kırmanca (Zazaca) Sözlük, üçüncüsü ise Kırmanca (Zazaca)-Türkçe sözlüktür. İstanbul'da bu sözlüğün üçüncü baskısı yapıldı.

Sözünü ettiğim toplantıları yılda iki defa yapıyor ve toplandığımızda üç günle bir hafta arasında değişen süre boyunca çalışıyoruz. Toplantı için tespit edilen her konu için önceden hazırlık yapıyoruz. Bu güne kadar on sekiz toplantı yaptık. Toplantılarımız başlangıçta Avrupa'da yapılırken son yıllarda Kürdistan'da yapılıyor. Diyarbakır ve Hewlêr'den sonra bu yılki (2010) toplantımızı Dêrsim'de yaptık.

Projelere gelince, ben projelerden, planlardan söz etmeyi sevmiyorum. Önemli olan iş yapmaktır.

Hülya Yetişen: Türkler sizin konuştuğunuz lehçeye Zazaca ya da Zazaki, Kurmanclar Dimili, Dersimliler Kırmancki, Bingöllüler ise Kırdki diyorlar. Kırd, Kırmanç, Dimili, Zaza kavramları ile Kırdki, Kırmancki, Dimili, Zazaki kavramları hangi tarihsel süreç içinde oluştu?

Malmısanîj: Bu konuda Kırd, Kırmanç, Dimili veya Zaza Kürtleri başlığı altında bir kitapçık yazmıştım. O kitaptan bazı alıntılar yaparak sorunuza cevap vereceğim. Kısa bir açıklamadan sonra o kitaptaki alıntıları buraya alacağım.

Kırd, Kırmanç, Dimili veya Zaza Kürtleri

Dimili Kürtleri şu illerin sınırları içinde yaşarlar: Semsûr (Adıyaman) Çewlîg (Bingöl) Bedlîs (Bitlis) Diyarbakır, Xarpêt (Elazığ) Erzingan (Erzincan) Erzırom (Erzurum) Mûş (Muş) Sêwas (Sivas) Sêrt Dêrsim Ruha (Urfa).

Bu illerden Dêrsım ve Çewlig'de nüfusun büyük çoğunluğu; Diyarbakır, Xarpêt ve Erzingan'da nüfusun önemli bir bölümü bu lehçeyi konuşur. Semsûr'un Alduş (Gerger), Ruha'nın Sêwreg (Siverek), Bedlis'in Motki (Mutki) ilçeleri buna örnek verilebilir. Mûş, Sêwas, Erzırom ve Sêrt illerindeki Dimililerin miktarı ise azdır.

Dimili lehçesini konuşan Kürtler, yöreden yöreye Kırd, Kırmanç, Dimili, Dimli, Dımbılı ve Zaza gibi değişik adlarla adlandırılırlar. Konuştukları lehçe de bunlara bağlı olarak Kırdki, Kırmanci/Kırmancki, Dımilki/Dimili, Dimili, Dimli, Zazaki veya "So-bê" (Şo-bê) adıyla adlandırılır.

I-KIRD

Dımılı lehçesini konuşan Kürtler bugün bazı bölgelerde kendilerine "Kırd", lehçelerine de "Kırdki" veya "Kırdi" demektedirler. 19. yüzyılda Dımılı lehçesiyle yazılmış olan iki metinde de bu sözcükler kullanılır. Bunlardan Peter Lerch tarafından 1850'lerde bir Dımılı'nın (Kırd'ın) ağızından derlenerek yazıya geçirilmiş olan metinler, Dımılı lehçesinin bilinen en eski yazılı metinleridir.

Hezanlı şair Ehmedê Xasî ise 1898'de Dımılı lehçesiyle yazdığı Mevlid'in sonunda şöyle der: "Yaratıcı'nın (Tanrı'nın) yardımı ve peygamberimizin -S. A. S.- feyiz ve bereketiyle Mewlîdê Kırdi'nin (Kırdce Mevlid'in) hazırlanması, Arap tarihiyle bin üç yüz on altıda Hezanlı Ehmedê Xasî'nin eliyle tamamlandı."

Kemal Badıllı "Türkiye'deki Zazalar kendilerini asıl Kürt sayarak kendilerine Kırd ve kendilerinin dışında kalan Kürtlere, daha doğrusu Kurmanclara da -biraz da küçümseme ile müterafik olarak- Kırdasi (Kürdümsü, Kürtçük) derler." diyor.

Gwevdereyıc de Çolig (Çewlîg) ile ilgili bir yazısında "Çolig'in dili Kırd[ce] (Kürtçe)dir. Bazı Kırdler (Kürtler) dilimize Zazaki, bazıları Dımılı derler. Ama biz Kırd (Kürtçe) deriz." diyor.

II-KIRMANC

Dersim yöresinin Dımılı lehçesiyle söylenmekte olan bazı halk ezgilerinden, hem de Dersimli bazı yazarların verdiği bilgilerden anlaşılacağı gibi Dımılı lehçesini konuşan Dersimli Kürtler kendilerine "Kırmanc", genelde Kurmanc olarak bilinen Kürtlere "Kırdas"; onların lehçelerine ise "Kırdaski" veya "Kırdasi" demektedirler.

Dersimli yazarlardan Mustafa Düzgün konuyla ilgili olarak "Dersim halkı nesep (soy) bakımından kendisine 'Kırmanc' der. Başka adları kullanmaz. Diyelim ki yabancı birisi ya da Dersimli olmayan birisi dil sürçmesiyle bir Dersimliye 'Zaza' derse, Dersimli buna kızar, 'Hayır, ben Zaza değilim, Kırmancım' der. Gerçek olan şu ki Dersimli Kırmancılar hiçbir zaman kendilerine 'Zazayız' demezler...

"... Yine Dersim halkı atalarının topraklarını/Kırmancıların ülkesini 'Kırmancıye' diye adlandırır. Ama Türkçe olarak ya da başka bir yabancı dille ülkelerinden bahsedince 'Kürdistan' derler. Örneğin Dersim'in bilgin, şair ve kahramanlarından olan Alişêr, 'Dersim Türküsü'nde 'Kürdistan' sözcüğünü kullanır. Yine Dersim Kırmancıları, Kürdistan'ın özgürlüğü için Türk Devleti ve Avrupa devletlerine gönderdikleri telgraf ve dilekçelerin tümünde ülkelerini 'Kürdistan' diye adlandırmışlardır. Dersim'de 'Kırmancıye' ve 'Kürdistan' sözcükleri arasında hiç fark yoktur... Yine Dersim'de ülke adı ya da 'Kırmancıye' ve 'Kürdistan' sözcüğü, sadece Dersim için değil, ister 'Kırmanc' ister 'Zaza' ister 'Kur' veya 'Kurd' olsun, bütün Kürt ulusunun ülkesinin adı olarak kullanılır." der.

III-DİMİLİ

Bu sözcük daha çok Kurmanclar tarafından kullanılmak üzere, Kürtler arasında Dımılı, Dımbılı veya Dımlı biçiminde söylenir. Kemal Badıllı, Kurmancların "Zazalara nadiren Zaza, fakat genel olarak Dımlı" dediklerini yazar.

Kanımcıca "Dımılı" sözcüğü, "Dunbuli" veya "Dunbeli" sözcüğünün değişikliğe uğramış biçimidir. Bu kanıya şuradan varıyorum:

1)Herşeyden önce, bugün de Motkan ve Sason gibi bazı yörelerde Zazalar "Dımbılan" adıyla anılmaktadırlar (sözcüğün sonundaki "-an", çoğul ekidir).

2)Peter Lerch, 1850'lerde Palu'nun kuzeyindeki Dumbeli Aşiretinin Zazaca konuştuğunu yazar.

3)Birçok tarihçi, Xoy (Hoy) yöresinde Dunbulilerin yaşadıklarını yazar. Şerefname'de bunların aslen Yezidi oldukları ve Cızıra Boxtan (Botan) yöresinden oraya gittikleri belirtilir. Acaba bunların bugünkü Dımılılerle ilişkisi nedir?

Şerefname'nin Dınbılı beyleri ile ilgili bölümünde, Dınbılılerin [Cızıra] Boxtan (Botan) vilayetinden giderek Xoy yöresine yerleştikleri, başlangıçta Yezidi dinine mensup oldukları ve Kürtler arasında onlara Dınbılı Boxt denildiği belirtilir. Nitekim bugün de Cizre'ye bağlı Dunbilya diye bir köy vardır (bazı kaynaklarda adı Dumbulya veya Dımilya biçiminde geçen bu köyün Türkçeleştirilmiş adı Erdem'dir). Aynı şekilde Darê Yeni/Dara Hêni (Genç) ilçesine bağlı Botiyan köyü sakinleri ve bu adla anılan aşiret de Dımılı lehçesini konuşmakta olup Botiyan (Botiyon) adını korumaktadırlar.

Yezidilerle Dımılılerin İnanç ve Gelenekleri Arasındaki Benzerlikler:

1) Sünni-Şafii Dımılılerin yaşadığı Piran yöresinde her yıl Mayıs ayı ortalarında kutlanan Rojê Ziyar bayramı ile Yezidilerin "Cemayi" günü kutlamaları arasındaki benzerlikler.

2)Dımılılerin -özellikle Dersim Alevilerinin- ve Yezidilerin güneşe verdiği önem.

Namaz kılacak olan Yezidi, güneş doğunca veya batınca ona doğru yönelir ve üç defa rükûa varır... Yezidi duaları dört tanedir:

1-Sabah duası: Arapça-Kürtçe karışımı uzun bir duadır.

2-Evger duası: Bu dua, diğerinden daha uzun olup yine sabahları okunur.

3-Güneş batış duası: 53 duadan meydana gelen bu duaya güneş duası da derler. Güneş battığı sırada bu dua okunur.

4-Akşam duası: Buna şehadet duası da derler. Yatağa girince okunur...

Yezidilerin güneş ve aya taptıklarına dair yanlış telakki, yüce Tanrı (Melek Tâvus)'nın 'Ay ve karanlığın efendisi' ve 'güneş ve aydınlığın efendisi' olarak gösterilmesinin neticesidir..."

Yezidiler, "Aynı şekilde sabahleyin güneş ışınları nereye vurursa orayı öperler."

Dersimlilerde ise "akşam yatağa girerken, sabahları kalkarken ve yıkanırken Hode'ye (Tanrı'ya-Malmisanj) dua etmek her Dersimlinin borcu sayılır. Dersimli, sabahları pek

erken kalkıp muhteşem dağlar arasından doğmakta olan güneşin şualarına karşı vücuduna muhtelif inhina ve hareketler vererek ibadet eder. Güneşe Tanrının Nuru denir."

Dersimli yazarlardan Munzur Çem "Alevi Kürtlerde ateş, güneş ve ay kutsal olarak bilinirler...

... Güneş tanrıya yakın düzeyde kutsallığa sahiptir."

Dersimli Aleviler, güneşe öylesine önem vermektedirler ki bazan hastaların iyileştirilmesi için bile ona yalvarırlar.

Dersim dışındaki bazı bölgelerde de Dımıllilerin güneşi adeta kutsal saydıkları ve onun adına yemin içtikleri görülür. Örneğin Piran ve Gêl (Eğil) yöresinde günlük hayatta sık sık "Ino roj mı kor ko (bıko)!" yani "[Yalan söylüyorsam] Güneş gözümü kör etsin!" anlamında yemin edilir.

3)Yezidilerde ve Dımılı Alevilerinde Xızır (Hızır)'a olan saygı

M. Nuri Dersimi'nin yazdığına göre, Dersimlilerin ikinci önemli bayramı Hıdır İlyas bayramıdır.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, sonuç olarak denilebilir ki; gerek Kırd ve Dımılı adları ile -bazı yerlerdeki kullanılış biçimiyle- Zaza adı, gerekse Dersim'de kullanılan Kırmanc adları aynı topluluğun adlarıdır. Bunların değişik zaman ve yerlerde kullanılışları ya da kullananları değişik de olsa hep Kürtlerin bir bölümü ya da bir aşireti için ad olarak kullanılmalrı ortak özellikleridir.

Hülya Yetişen: Günlük konuşma dilinde Kurmanci ve Zazaki arasında hem bir fark ve hem de bir ilişki olduğunu gösteren sözcükler var? Örneğin baw-bav aw-av, şew-şev, lew-lêv, were-bêre gibi harflerin yer değiştirmesi; Jin-cini, kışt-kuşt, sêv-sa gibi kelime köklerinin aynılığını görüyoruz. Ayrı dil ve dil grupları arasında bu türden ilişkiler var mı? Bir dili lehçe veya ayrı bir dil olarak değerlendirmenin ölçütleri nedir?

Malmîsanij- Bu tür ses dönüşmeleri hem başka dil ve lehçelerin kendi içinde hem de dil ve lehçeleri arasında var.

Dil, birçok özelliğiyle kompleks bir dizgedir. Dilbiliminde lehçe ve dili ayıran ölçütler konusu çok tartışılmış olmakla birlikte bu konuda kesin ölçütler üzerinde anlaşılammıştır. Daha ilginç, -genel olarak düşünülenin aksine- lehçe veya dil tespitinde, bunların dilsel yapısından ziyade sosyopolitik ya da siyasal faktörlerin belirleyici önemde olduğunu dilbilimciler de kabul ederler. Toplumdilbilim (sosyolengüistik), bu anlamda sosyal ve politik faktörleri göz önünde bulundurur.

Sınırları bulanık olabilen dil ve lehçe ayırımı konusunda kimileri karşılıklı anlaşma ölçütünü öne sürerler. Bu anlayışa göre, iki kişi birbiriyle konuştuğunda karşılıklı anlaşabiliyorsa bunların konuştukları aynı dil veya bu dilin lehçeleridir, anlaşamıyorsa bunlar ayrı iki dildir. Buna karşın dilbilimciler bu ölçütün sorunlu olduğunu ve tek başına yeterli olmadığını belirtirler. Örneğin, Kuzey Afrika ülkelerindeki Arapça'yı konuşanlarla Suudi Arabistan Arapça'sını konuşanlar birbiriyle anlaşamazlar, ama ikisi de Arapça'dır. Bazı İskandinavya ülkelerinde konuşulan Laponca'nın (Samiska) değişik

lehçelerini konuşanlar birbirleriyle anlaşamazlar ama bunlar Laponca'nın lehçeleridir. Kurmanca konuşanlarla Güney Kürtçe'sini (Sorancayı) konuşanlar büyük ölçüde anlaşamazlar ama ikisi de Kürtçedir. Dilbilimciler haklı olarak karşılıklı anlaşılabilirlik ölçütünün tek başına geçerli olmadığını belirtmişlerdir. Örneğin dilbilimci R. A. Hudson ve Kenneth Hyldenstam bu ölçütle ilgili değişik sorunları belirtirler (*): Her şeyden önce, karşılıklı anlaşılabilirlikte farklı düzeyler var. Lehçe ya da dil saymak için karşılıklı anlaşılabilme ne ölçüde gereklidir?

Üzerinde durulan başka bir örnek de şudur:

A, B, C diye üç kişi, ya da üç konuşma dizgesi varsayalım.

1)A ile B anlaşabiliyorlar. (A ve B aynı dilin lehçeleri oluyor.)

2)B ile C anlaşabiliyorlar. (B ile C aynı dilin lehçeleri oluyor.)

3)A ile C anlaşamıyorlar. (A ile C ayrı diller oluyor.)

İlk iki şıkka bakılırsa, A, B, C aynı dilin lehçeleri olur (A ve C anlaşamadığı halde). Üçüncü şıkka göre ise C ayrı bir dil olur, çünkü A ile C anlaşamıyorlar. Yani, C perspektifiyle bakılırsa, A ve B ayrı iki dil olur. B perspektifiyle bakılırsa, A ve B aynı dilin lehçeleri olur. Görüldüğü gibi karşılıklı anlaşılabilme ölçütü paradoksal sorunlara neden olabiliyor.

Bu konudaki diğer bir sorun, karşılıklı anlaşılabilmenin dil dizgeleri arasında değil, insanlar arasındaki bağlantıyla ilgili olmasıdır. Karşıdakini anlayabilen ya da anlayamayan insandır. Bu durumda insanın karşıdakini anlamadaki istek ve motivasyonu gibi öğeler işin içine giriyor. Deneyim de burada önemli bir rol oynuyor. Kendi dili ya da lehçesinin dışındaki dil ya da lehçeleri dinlemede deneyimi olan biri, başkalarını daha kolay anlayabilir. Bazen dilin yapısı bakımından ayrılıklar büyük olsa da bu tür öğeler anlamayı kolaylaştırır. Bazen da A, B'yi çok iyi anlayabildiği halde B, A'yı anlamayabilir. Örneğin Kurmanca konuşanlardan Kırmanca konuşanları anlayanlar pek azdır, buna oranla Kırmanca konuşanlardan Kurmanca konuşanları az ya da çok anlayanlar daha fazladır.

Konuyla ilgili olarak kendi deneyimlerimden birkaç örnek verebilirim: Berlin'de Kırmanca olarak düzenlenen bir konferansta birkaç konuşmacıdan biriydim. Dinleyiciler arasında Gımgımlı (Vartolu) dinleyiciler de vardı. Konferanstaki konuşmacılardan biri de Gımgımlı idi. Konferansın sonunda dinleyicilerin soruları ve düşüncelerini dile getirmeleri için bir süre ayrılmıştı. O zaman Gımgımlı dinleyicilerden biri, benim konuşmamı Gımgımlı konuşmacının konuşmasından daha iyi anladığını söylediğinde ben de şaşırılmıştım. (Ben Piranlıyım.) Muhtemelen bu dinleyici benim konuşmamı hemşerisinininkine oranla daha dikkatle dinlemiş olduğundan daha iyi anlamıştı.

Bunun tersi bir örnekle de karşılaştım. Çewlîg (Bingöl)'de Kırmanca bir konferans vermiştim. Kırmanca bilen Çewlîg dinleyicilerden biri, daha sonra bir arkadaşa, benim konuşmamı anlamadığını söylemiş. Buna da şaşırılmıştım. Çünkü Çewlîg şivesi Gımgımlıinkine oranla bizim yöreninkine daha yakındır. Üstelik ben Çewlîgilerin anlaması için onların şivesiyle konuşmaya da gayret etmiştim. Söz konusu dinleyiciyle konferans salonu dışında biraz sohbet etmiştik, o zaman beni anlama sorunu olmamıştı. Konferanstaki konuşmam dil ve edebiyat konuları üzerineydi. Muhtemelen bu dinleyici için alışılmadık ve sıkıcı bir konuydu, dolayısıyla dikkatle dinlemeye değer bulmamıştı. Nitekim benim konuşmam esnasında, caminin hoparlöründen gelen ezan sesi duyulunca

aynı kişi aniden ayağa kalkmış, “Ez hê şin nimac” (Ben namaza gidiyorum) diyerek çekip gitmişti.

Kurmanclardan birçok tanıdığımın, şu kişinin (ya da şu bölgenin) Kırmanccasını anlıyorum ama şu kişininkini (ya da bölgeninkini) anlamıyorum dediğine şahit olmuşumdur. Çünkü lehçelerin kendi içinde de kayda değer ayrılıklar var. Basit bir cümleyi örnek vererek bu konuyu geçeceğim. İki kişinin karşılaşınca en çok kullandığı cümlelerden “Nasılsın, iyi misin?” soru cümlesini ele alalım. Tespit edebildiğim kadarıyla her iki lehçede de yöreden yöreye bu soru hayli farklı şekillerde sorulabiliyor.

Kirmanccada:

- 1)Ti seyîn (senîn) î, baş î?/ Ti seyîn (senîn) a, baş a?
- 2)Ti çitur a, rind a?
- 3)Ti senîn (sinîyen) î, hol î?/ Ti senîn (sinîyen) a, hol a?
- 4)Ti senîn î, gewz î?/ Ti senîn a, gewz a?
- 5)Ti senîn î, dînc î?/ Ti senîn a, dînc a?
- 6)Ti senîn î, kês î?/ Ti senîn a, kês a?
- 7)Ti senîn î, bikês î?/ Ti senîn a, bikês a?
- 8)Ti senîn î, weş î?/ Ti senîn a, weş a?
- 9)Ti senên a, rind a?
- 10)Ti sen a, rind a?
- 11)Ti sen a, weş a?

Kurmanccada:

- a)Tu çawa yî, baş î?
- b)Tu çawan î, baş î?
- c)Tu çan î, baş î?
- ç)Tu çito yî, rind î?
- d)Tu çerre yî, rind î?
- e)Tu çer î, rind î?
- f)Tu kusan î, baş î?
- g)Tu kusa yî, baş î?

Sadece bu cümle bağlamında düşünüldüğünde, bunun yukarıdaki farklı biçimlerini kullananlardan her birinin, hem aynı lehçeyi konuşanlarca hem de diğer lehçeyi konuşanlarca anlaşılma şansı değişkendir. Örneğin bu iki lehçeyi konuşanlardan 2 ve ç şıkkındakiler, nispeten de 1 ve b şıkkındakiler birbirlerine daha yakındır. Aynı lehçeyi konuşmalarına rağmen, diğer bölgelerden olan Kırmanclar, Dêrsim ağzına aşına değillerse muhtemelen “Ti çitur a, rind a?”dan ne kastedildiğini –Kırmancca olmasına rağmen- anlamayacaklardır. Benzer şekilde anlaşılmama durumu, farklı bölgelerin Kurmancca konuşanları için de söz konusudur.

Yukarıda karşılıklı anlaşma ölçütü ve siyasal faktörlerden söz ettim. Bunun tersine, karşılıklı anlaşabilmeye rağmen ayrı dil sayılan örnekler de var. Sırpça, Hırvatça ve Boşnakçanın durumu bu bağlamda önemlidir. Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar birbirleriyle konuştuklarında karşılıklı olarak anlaşabiliyorlar. Aralarındaki dilsel ayrılıklar önemsizdir. Eski Yugoslavya devleti zamanında bunlar Sırbohırvatça (Sırbokratiska) adı altında tek dil

sayılıyordu. 1954-1991 döneminde böyle olmakla birlikte bugün Sırpça, Hırvatça, Boşnakça adlarıyla üç ayrı dil sayılıyorlar. Bu örnekte, siyasal koşulların yanı sıra din ayrılığı da rol oynamıştır. Çünkü Boşnaklar Müslüman, Sırp Ortodoks, Hırvatlar Katoliktir.

Bildiğiniz gibi, lehçe ve dilde on binlerce sözcük ve yüzlerce, binlerce gramer kuralı var. Örneğin Kurmanca ile Kırmanccayı karşılaştırmak istediğimizde bu binlerce husus söz konusudur. Bunları sınıflandırarak kısaca söylersek, sesbilim (fonoloji), sözcükbilim (leksikoloji), biçimbilim (morfoloji), sözdizim (sentaks) gibi özellikleri bakımından karşılaştırmak gerekir. Burada bunların detaylarına girme olanağı yok. Lehçeler için, bunların strüktürel benzerlikleri aranır. Ama lehçeler arasında aynı zamanda değişik ölçeklerde ayrılıklar da var. Bu benzerlik ve ayrılıklar telaffuz, sözcükbilim, biçimbilim ve sözdizimi alanlarında olabilir.

Kırmanccanın Kürtçe olmadığını ileri savunanlar daha çok tarihsel sesbilim çerçevesinde bazı ayrılıkları öne çıkarırlar. Örneğin şu ses değişimlerini örnek verirler:

Eski İnanca... Kırmancca (Zazaca)... Kurmancca

X... H... K

xere... her... ker

ŞM... M... V

çeşm... çim... çav

Ş... Ş... Ç

şiyev... şiyene/şiyayîş... çûn

XV ... W... XW

xven... wendene/wendiş... xwendin

Ya da fiillerin şimdiki zaman çekiminde Kırmancca ile Kurmancca arasındaki ayrılık gibi bazı gramatikal özellikleri örnek verirler. Oysa tarihsel süreç içindeki bu tür bazı ses dönüşmeleri ve bugünkü bazı gramatikal farklar, Kırmancca ile Kurmanccanın ayrı diller olması için yeterli değildir çünkü bu farkların yanı sıra pek çok ortak özellik söz konusudur.

Kürtçenin lehçeleri konusundaki çalışmalarına dayanarak söyleyebileceğim şudur: Bütün bu özellikler göz önüne alınırsa, Kırmancca ile örneğin Kurmancca arasında önemli bazı ayrılıklar bulunmakla birlikte, çok ağırlıklı olarak ortak özelliklere sahiptirler. Bu nedenle de bunlar ayrı dil sayılamaz. Örneğin:

1)Kırmancca ve Kurmanccanın genelinde kullanılan sesler ortaktır.

2)Her iki lehçedeki sözcüklerin çok büyük bir bölümü ortaktır. Verdiğiniz örneklerde olduğu gibi, bazı sözcüklerde ses değişimleri söz konusudur. Tamamen ayrı olan bazı sözcükler de vardır ki bu durum, her lehçenin kendisi içinde de söz konusudur.

Kırmanca (Zaza) lehçesinin ilk yayımlanmış eseri olan Mewlidê Kırdî'deki sözcüklerden bir örnek vereyim. Bu eserin birinci bölümünde toplam 149 sözcük var. Aynı bölümdeki Arapça sözcükleri saymayacak olursak, buradaki sözcüklerin yüzde 91,3'ü Kurmanccayla ya aynıdır ya da belli ses değişimlerine uğramış olan ortak sözcüklerdir. Aynı bölümdeki

Arapça sözcükleri de iki lehçede ortak kabul edersek, 149 sözcükten sadece 8 sözcük Kurmanccadan tamamen farklıdır. Diğer sözcükler ya aynıdır ya da belli ses değişmelerine uğramış olan ortak sözcüklerdir. Yani bu durumda, tamamen farklı olan sözcüklerin oranı, kitabın bu bölümünde sadece yüzde 5,3'tür. Diğer bir deyişle, yüzde 94,7'i ya Kurmanccayla aynı ya da bazı ses değişmelerine uğramış olan ortak sözcüklerdir. Kırmanccanın ilk manzum yazılı edebi ürünü olduğu için bu eseri örnek verdim. Dini bir metin olduğundan Mewlid'de Kurmancca ile ortak olan sözcüklerin oranının diğer metinlerinkinden yüksek olduğunu düşünüyorum, buna rağmen bu örnek bu konuda bir fikir verebilir.

3)Cümlede sözdizimi iki lehçede genellikle aynıdır.

Yukarıda belirttiğim gibi, burada detaylara girme olanağı yok fakat rastgele bir cümleyi örnek verelim:

Ez û birayê xwe/xo ma şîy bacar, ma sol û kincî/cilf herînay, ma agêray. (Kırmancca)
Ez û birayê xwe em çûn bajêr, me sol û kinc/cil kîrrîn, em vejeriyan. (Kurmancca)

Kuşkusuz bütün cümleler bu kadar benzemez ama sözdizimi iki lehçede genel hatlarıyla aynıdır.

4)Bazı ayrılıkların yanı sıra dilbilgisinin isim, zamir, sıfat, fiil, edat, zarf, bağlaç, ünlem gibi birçok konularında Kırmancca ve Kurmanccanın ortak yanları ağırlıktadır.

Dil ve lehçe tartışmasında, söz konusu dil veya lehçeyi konuşan toplumun kendisini nasıl tanımladığı, hangi ulusa veya halka mensup saydığı önemli bir ölçüttür. Bu anlamda da Kırmancların durumunu göz önünde bulundurmamak bir zorunluluktur. Kırmancların tarih boyunca kendilerini Kürt saymaları, Kürt ulusal mücadelesinde çok önemli bir yere sahip olmaları, "Zazalık" adına ulusal bir talepte bulunmamaları, tersine ayaklanma ve direnişlerinde Kürt ulusal taleplerini öne sürmeleri, onların Kürt olduklarının açık ifadesidir.

Yirminci yüzyılın başındaki Kürt ulusçu hareketi içinde Kırmancların çok önemli bir rol oynadığını biliyoruz. Diyarbakir'de Kürt Ulusçuluğu başlıklı çalışmamda bu konunun detaylarını tartışmıştım. Kırmanclar Kürt ulusal hareketi içindeki bu rollerini sonradan da sürdürmüşlerdir. Kendileri için kullandıkları Kırmanca ve Kırda adları da Kürt adının birer versiyonudur. Zaza ve Dımılı adları ise gerçekte birer aşiret adı iken sonradan Kırmanclara teşmil edilmiştir. Özellikle Zaza adı, daha çok kendileri dışındaki Türk gibi toplulukların onlar için kullandığı bir addır. Bugün ise T. C.'nin başbakanından genellermay başkanına kadar devlet yetkilileri, Türk şovenleri ve onlarla işbirliği içinde olanlar tarafından Zaza adı kasıtlı olarak ısrarla kullanılmaktadır. Halkın kendisi için kullandığı Kırmanca ve Kırda adlarının Kürtlüğü ifade ettiğini bildiklerinden bu adları bilinçli olarak kullanmamaktadırlar. TRT6 yayınlarındaki alt yazılarda ve Türk üniversitelerinde açılmaya başlanan "Zaza Dili" bölümlerinde, alfabemiz bilinçli olarak değiştirilmekte, Kürt alfabesi yerine Türk alfabesi dayatılmaktadır

Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki şu anda, TRT6'nin Kırmancca (Zazaca) bölümünü, bu görevden önce polis olarak çalışmış olan bir kişi yönetmektedir. Tek özelliği eski bir polis olmak ve Büyük Birlik Partisi taraftarı olmak olan bu kişi, hayatında bir paragraf

Kırmanca yazmadığı ve Kırmanca konusunda asgari bilgilere bile sahip olmadığı halde, sözümona Kırmanclar için açılan bir devlet televizyonunda yetkili olabilmiştir. Tunceli ve Bingöl üniversitelerinde açılan ve Kürtçeden ayırmak için bilinçli olarak "Zaza Dili" adı verilen bölümlerin yetkilileri de bugüne dek bir satır Kırmanca yazmamış ve bu lehçede ümmi olan kişiler oldukları halde, lehçemizin adını, alfabemizi değiştirmekte devlet üniversitesi tarafından yetkili kılınmışlardır. Bunların bir kısmının da Büyük Birlik Partisi ve MHP çevresinden geldiği söylenmektedir. Günümüzde dünyanın hiçbir üniversitesinde ümmi olanların dil konusunda karar vermek ve başkalarını eğitmek hakkına sahip kılındıkları görülmemiştir ama Türkiye'de bu olmuştur. Çünkü T. C. yetkilileri için önemli olan bilim değil, Kürtlerin nasıl zayıflatılacağı, nasıl minimize edilecekleridir.

Devletin Kırmanclarla Kurmancları birbirinden ayırmaya yönelik çalışmalarının tarihi eskidir. Örneğin 1960'lı yıllarda, güdümlü profesörlerden H. Reşit Tankut şunu öneriyordu:

"... şimdi tek bir yol üzerinde yürümeğe mecburuz. Bu yol şudur: Kırmançlıkla [Kurmançlıkla] Zazalığın arasında bir Türklük barajı kurmak."

Bu baraj şöyle olacaktı:

"Erciyes'ten [Erciş'ten] Tunceli yakınlarına kadar uzanan bu hattın güneye doğru elli kilometre derinliğinde bir yerleştirme bölgesi saptamak; amaca çabuk ve kolay varmak bakımından gerekli görünür. Bu yerleştirme, 'bölgeyi ikiye bölen Türk barajı' olacaktır." Özellikle Karadeniz bölgesinden getirilip Kırmanca (Zaza) ve Kurmanca bölgeleri arasında iskân edilecek Türklerle bu barajın oluşturulması düşünülüyordu (**).

Türk ülkücülerinden Hayri Başbuğ (H. Şelıc) ve Prof. Orhan Türkdoğan'ın son yıllarda birdenbire "Zaza dostu" kesilip Zazacılık yapmaları, bu konuda kitap yayımlamaları tesadüfi değildir. Zazacılardan olup Miraz adlı Kırmanca dergiyi yayımlamış olan İsmail Söylemez'in şu anda Türkiye'nin Urmiye(İran) ataşesi olarak çalışması hakeza. Adı geçenlerden Orhan Türkdoğan 12 Mart döneminde İsmail Beşikçiyi ihbar etmekle, değişik takma adlarla çalışmalarını yürüten ve İnternet ortamında Kırmanclar arasında Kürt düşmanlığı yaratmak için yoğun çaba gösteren ve bunda kısmen başarılı da olan son yılların aktif Zazacısı Hayri Başbuğ ise şu iki kitabıyla ünlüdür: Göktürk-Uygur Zaza Kurmanca Lehçeleri, Kürttürkleri ve Fanatik Ermeni Faaliyetleri.

Hülya Yetişen: Zazaki'nin ayrı bir dil, Zazaların da ayrı bir halk olduğunu iddia eden grup ve kesimler var. Bu tartışmaları doğru zemine çekmek için bir soru sormak istiyorum. Zazaki ve Kurmanca arasında ön ekler, son ekler isim tamlamaları, fiil ve fiil çekimleri arasında nasıl bir bağ var? Örneklerle anlatabilir misiniz?

Malmîsanij: Önek ve sonek derken "préfixe" ve "suffixe"i kastediyorsanız bunların da çoğu ortaktır. Kırmanca soneklerin uzun bir listesini Vate ve Çıra dergilerinde yayımlamıştım. Yüzlerce örnek verilebilir fakat burada Kırmanca ile Kurmanca arasında ortak olanlardan sadece birkaçını hatırlatıyorum:

-an: Çoğul sonekidir.

Kırmanckide "-an" soneki bazı yörelerde "-a", "-on", "-o", "-ûn" veya "-û"ya dönüşmüştür.

Kırmancca ve Kurmanccadan örnek: destan/destûn (eller), lingan/lingûn (ayaklar).

-ane: Zarf yapmakta kullanılan bir sonektir.

Kırmanccadan örnek: herane/herûne (eşeklik).

Kurmanccadan örnek: kerane (eşeklik).

-ber: "Götüren"/taşıyan anlamı veren bir sonektir.

Kırmancca ve Kurmanccadan örnek: emirber (emirber), pêxamber/pêxember (peygamber).

-ek: Küçültme sonekidir.

Kırmancca ve Kurmanccadan örnek: darik (ağaççık, değnek), mêrik (adam, adamcağız), pitik (bebek).

Ortak öneklere birkaç örnek:

bi-: "İle" anlamı veren bir önektir.

Kırmancca ve Kurmanccadan örnek: biaqil/baqil (akıllı).

bê-: Türkçedeki "-sız" (olmayan) anlamı veren bir önek.

Kırmancca ve Kurmanccadan örnek: bêbext (bahtı olmayan, kalleş), bêkes (kimsesiz), bênamûs/bênomus (namussuz).

man-: "Dişi" anlamı veren bir önek.

Kırmancca ve Kurmanccada: manker/mankere/mûnker (dişi eşek), manga/mûnga (inek).

ne-: Olumsuz anlam veren bir önek.

Kırmancca ve Kurmanccada: neçar (çaresiz, zavallı), nekes (cimri), nezan/nezûn (cahil, bilgisiz).

Keza Kurmanccadaki isim tamlaması da genelde diğer Kürt lehçelerindeki gibidir. Örnek:

Kırmancca (Zazaca)...Kurmancca

darâ Şîyarî...darâ Şîyarî

destê xalê mi...destê xalê min

embazê/hevalê lajekî...hevalên lawikî/lêwik

İsim tamlaması Kırmanccanın bazı şivelerinde şöyle de olabilir:

Kırmancca (Zazaca)...Güney Kürtçesi (Soranca)

darê Şîyarî...darî şîyar

destî xalî mi...destî xalî min

embazê/hevalê lajê tu...hevalî kurrî to

Fiil çekimlerinde birçok ortak özelliğin yanı sıra şimdiki zaman ve onunla ilgili çekimlerde farklılık söz konusudur. Burada sadece üç zaman için örnek veriyorum.

-Di'li Geçmiş Zaman

Kırmancca (Zazaca)...Kurmancca/Güney Kürtçesi (Soranca)

mi kerd...min kir/min kird
to kerd...te kir/to kird
ey kerd...wî kir/ewî kird
aye kerd...wê kir/ewê kird
ma kerd...me kir/ême kird
şîma kerd...we kir/êwe kird
înan kerd...wan kir/ewan kird

-Miş'li Geçmiş Zaman

Kırmancca (Zazaca)...Kurmancca

mi kerdo...min kiriye
to kerdo...te kiriye
ey kerdo...wî kiriye
aye kerdo...wê kiriye
ma kerdo...me kiriye
şîma kerdo...we kiriye
înan kerdo...wan kiriye

Şimdiki Zaman

Kırmancca (Zazaca)...Kurmancca

ez kena...ez dikim
ti kenî...tu dikî
o/aw keno...ew dike
a kena...ew dike
ma kenî...em dîkin
şîma kenî...ew dîkin
ê kenî...hun dîkin

Hülya Yetişen: Verdiğiniz bilgiler ve bize ayırdığınız zaman için sizlere teşekkür etmek istiyorum.

Malmîsanij: Ben de size teşekkür ediyorum.